

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,—. Losse nummers f 0,25. Verschijnt wekelijks.

ALS BUITENKERKELIJKE ÉCHT SAMEN PRATEN

Mag ik eens beginnen, met u een merkwaardige ervaring te vertellen? Ik had namelijk een hoog intellectueel gevormd man meegenomen naar een groepje heel gewone, ongeschoolde arbeiders, met wie we een groepsgesprek zouden hebben. Het ging over de vraag, wat ons nu eigenlijk tot mens maakt. En we pakten dat aan, door ons zelf te vergelijken met het dier om op die manier het typisch menselijke in ons zelf gemakkelijker te vinden. Onze hoog intellectueel gevormde vriend stond perplex. Hij had nooit gedacht, dat zulke heel gewone mensen zo diepgaand en zo hevig geïnteresseerd over een dergelijk onderwerp zouden kunnen praten. Voor mij was daar niets merkwaardigs aan. Als geestelijk raadsman in de arbeiderskampen heb ik vele van zulke gesprekken over allerlei levensvragen geleid en het Humanistisch Verbond heeft in het land een groot aantal van zulke gespreksgroepen, van heel gewone, niet intellectueel geschoolde buitenkerkelijke mensen, waar het even zo diepgaand en geïnteresseerd toegaat en waar onze genoemde vriend even perplex zou staan. Ze praten natuurlijk op hun eigen manier en in hun eigen taal. Maar daar wou ik het nu verder niet over hebben. Ik wou liever met u spreken over de vraag of zulke groepsgesprekken, die altijd over de diepere vragen van het leven gaan, nu ook enige wezenlijke betekenis voor de deelnemers hebben en welke betekenis eventueel. Deze vraag, dus de vraag naar wat de mensen nu aan zulke groepsgesprekken hebben, heb ik eens aan zo'n groep, die al 13 keer bijeen was geweest en die dus uit ervaring kon spreken, voorgelegd. En ik ben in het bezit van een bandopname van het gesprek, dat op die vraag volgde. En hoewel dit gesprek niet met dit doel op de band is opgenomen — die gedachte is pas veel later opgekomen — kan ik u nu laten horen hoe de deelnemers het zelf aanvoelen en onder woorden trachten te brengen. Zij hebben mij daar toestemming voor gegeven.

Het Humanistisch Verbond zou zeker geen reden hebben om zulke gespreksgroepen onder buitenkerkelijken — niet leden van het Verbond — te organiseren, als het niet verwachtte, dat daarvan een sterkere be-

wustwording van eigen mens-zijn en van de consequenties, die dat voor denken en doen meebrengt, het gevolg zou zijn. En die bewustwording en die consequenties daarvan blijken zich bepaald te voltrekken.

Luistert u maar naar wat deze vrouw ervan zegt:

„Ik vind, eh... je bekijkt alles heel anders, eh... menselijker, eh, ja, 't is eigenlijk moeilijker... je kan alleen maar zeggen: menselijker. Je staat er heel anders tegenover. Je gaat nou meer eh... wat zal ik zeggen... meer denken. Je denkt meer over de dingen. Anders dan dacht je: Nou ja, 't zit wel goed hoor, weet je wel, zo iets. Maar dat doe je nu niet. Omdat je leert. Je leert eigenlijk denken... Tenminste, ik vind als ik hier bij die groep zit, dat vind ik, dan leer je denken.”

U hoort het: Ze is de dingen anders, en dat anders dat is: menselijker, gaan zien. En ze leeft bewuster. Ze is meer over de dingen gaan denken.

En luistert u ook eens naar deze man, háár man. — Het zijn meest echtparen in de groepen. — Hij had het een tijdje bij het christendom gezocht, maar het daar toch niet kunnen vinden.

„Onze lieve Heer accepteerde ik niet, maar ik had daar niets anders tegenover. Dat was echt wel een probleem hoor. Maar nu. Nu heb ik de méns, die ik ontmoet, en daarbij is het mee afgelopen. Dat is als het ware de grens. En de mens die ik ontmoet is voor mij al een enorme... een enorm terrein, een enorm gebied van... van onderzoek. En daar raak je niet mee klaar hoor. Ik geloof dat je daar een mensenleven te kort aan bent. Iedere dag weer. En dat is wat het humanisme, wat mij deze avonden wel geleerd heeft.”

Ik ben blij met deze concentratie op de mens en het menselijke. Al heeft dat menselijke hem zodanig gefascineerd, dat zijn aandacht — voorlopig, mag ik zeggen — niet op ruimere verbanden is gericht.

En dan deze vrouw. Zij voelt zich blijkbaar

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 30 augustus 1964

een ideale kleine wereld

Van Joséphine Baker ontvingen wij een brief van de volgende inhoud:

„Ik heb uw hartelijke brief ontvangen. Ik ben daardoor diep geroerd en uw lezers heel dankbaar voor hun hulp. Misschien mag ik u vragen hen openlijk mijn dank te betuigen. Het spijt mij, dat ik u geen langere brief kan schrijven, want ik ben nog wat verzwakt, aangezien ik pas kort geleden uit het ziekenhuis ben thuisgekomen.

Ik ben zo blij dat u met ons meeleeft, want wij hebben hulp hard nodig; wij kunnen nog maar voort tot 4 december. Wij hadden van het begin af aan zoveel nodig. 250.000.000 oude francs en wij hebben nu al 70.000.000 oude francs gekregen, om ons uit de eerste nood te redden. Er is echter, zoals u ziet, nog veel meer nodig. Dat is de oorzaak van mijn hartaanval geweest. Ik was bang voor mijn kinderen en ons dorp, dat ons symbool van broederschap is.

U ziet hoe zeer uw lezers en u — die aan mijn moeilijkheden publiciteit hebt gegeven — mij hebben geholpen.

Ik dank u hartelijk dat u het wereldideaal van broederschap hebt hooggehouden.

Uw innig dankbare
Joséphine Baker.”

ook in de humanistische gedachten- en gevoelswereld thuis.

„Ik bedoel, eh... ik hoor niet bij een kerkelijk iets. Ik ben nooit zo grootgebracht, maar ik voel wel, dat ik hier bij hoor.”

Ik laat u nu weer een andere deelnemer horen. Hij voelt zich door de gesprekken geruggesteund bij zijn pogingen om het menselijke te verwerkelijken. Hoort u maar hoe hij dat zelf zegt:

„Je voelt je d'r meer gesterkt in. Je hebt meer ruggesteun, vind ik eigenlijk, hè? Ja, je hebt meer ruggesteun; je voelt je meer gesterkt. Je denkt: Ja, ik denk in die richting, ik denk dus, nou ja, ménselijk, hè? Ik denk menselijk, dus in die richting... zo kan ik doorgaan.”

En wilt u 't nog sterker uitgedrukt zien, door nog weer een ander?

„Ik weet heel wel, dat ik geen heilige ben en dat er aan mij nog een hele hoop te verbeteren zou zijn (lacht) om heilige te worden. Maar ik heb toch in mij zelf het idee: ik probeer ergens een beetje mens te worden. En daar zijn deze gesprekken, die wij hier zo hebben, die zijn mij daar ergens een... 'n beetje theatraal uitgedrukt: maar die zijn mij ergens een steun daarin.”

Wel, wat mogen we ons meer wensen, dan dat de gesprekken hem dáárin een steun zijn.

Men zou zich nu nog kunnen afvragen of zich dit alles niet beperkt tot de uren in de gespreksbijeenkomst zelf, of dat het waar is, wat deze vrouw zegt:

„...en dat het náwerkt, dat zie je blijkbaar ook...”

Of het dus ook nawerkt? Of het ook werkelijk invloed heeft op de dagelijkse levenspraktijk. Daarvan geeft de groep zelf overtuigende voorbeelden. Ik laat er u een paar van horen, die vooral betrekking hebben op verbeterde en verdiepte menselijke relaties. Luistert u bij voorbeeld eens naar wat deze man daarover zegt:

„Zo is dat doorgegaan totdat er op een gegeven moment een periode was tot... totdat wij hier begonnen met deze cursus..., met deze avonden. En dat was een periode dat ik mij bovenmatig kon ergeren als een ander wat anders dacht dan ik zelf. En ik heb dan ook duidelijk gezegd in een van de eerste avonden, dat ik net zo lang praatte, dat ik gelijk kreeg. Misschien kan u zich dat nog herinneren. Dat was mijn instelling. Daar had ik een zekere, eh... nou ja, een zekere voldoening in, als het mij lukte. En dat lukte mij vrij vaak. Echt wel. Eh... net zo lang praten totdat het kromme ook recht was (lacht). 't Kon me echt niet meer schelen of ze me gelijk gaven omdat ze bij d'r eigen dachten: Laten we die vent maar gelijk geven of dat ze me echt telkens wisten te overtuigen, dat interesseerde me niet; als ik maar gelijk kreeg. — Daar ben ik volkomen vanaf.”

U hoort het hem zeggen: Daar is hij volkomen vanaf. En hoezeer hij daar vanaf is, ook in situaties buiten de groep, dat blijkt uit zijn volgende verhaal:

„Onder 't personeel bij ons was natuurlijk wat de dagbladen brengen en wat het persbericht brengt. Tijdens het koffiedrinken komt meestal zo'n onderwerp. Gespreksstof was natuurlijk het overgaan naar het Katholicisme van onze prinses... Wat mij opviel... wat ik zelf altijd aan meegedaan heb... Maar ik luisterde nu... en zag op een gegeven moment drie van m'n collega's... rustig door elkaar praten. Ieder had zijn argument al klaar. En dat ging... dat verwarde mij zo, dat ik op een gegeven moment ingreep en zeg: Laat hij nu eens even uitpraten. (lacht en vervolgt met stemverheffing:) Wat ik potverdorie nooit van m'n leven zelf heb gedaan. (Gelach in de groep.) Haha, dat is waar.”

Men zou van een complete persoonlijkheidsverandering kunnen spreken en ook van een verrijking in zijn menselijke relaties, die een in en door het groepsgesprek verworven bezit voor hem zijn geworden. Dat drukt hij zelf nog als volgt uit:

„Nu, bij deze avonden is het: Je tegenargumenten heb je niet. Je luistert eerst. En dan blijkt het ook in de omgeving van mij, dat je... dat de mensen veel dieper hun gevoelens naar voren brengen... voelen, als het ware, dat je... dát je luistert, en ook eerlijker naar voren komen.”

Iets soortgelijks van een diepere en vruchtbaarder relatie met z'n medemensen brengt een ander tot uitdrukking.

„En ergens hebben deze gesprekken... het klinkt nou misschien gek... Maar deze gesprekken, die wij dus zo geregeld met elkaar hier voeren, die hebben mij ergens bepaalde dingen bijgebracht... en dat komt dus

vooral weer neer op het beoordelen op een gegeven moment van een persoon of van een gezegde... dat je eerst eens effe goed na moet gaan denken — en dan kom je dus weer op dat denken terecht — wát en hóe heeft-ie dat gezegd... en ga nou eens verder, probeer nou eens uit te zoeken: welke oorzaken zijn er nu op te noemen, dát hij zo en zo heeft gereageerd, of zo en zo heeft gehandeld. En dat heb ik hier... in deze gesprekken heb ik dat... werkelijk, daar heb ik iets van geleerd."

En even verder zegt hij dan:

"...dat we gaan proberen, ergens in een bepaalde richting, die wij dus wel voor ons uitgestippeld hebben, via onze opvoeding, door onze opvoeding of door andere factoren, dat doet niets ter zake, maar dat we die nu met meer omzichtigheid gaan... dat we niet meer links en rechts iemand de schenen kapot schoppen, wat heel geen nut had op dat moment, maar wat we toch deden... Maar dat je 't nou gaat proberen te voorkomen. Daar bedoel ik niet mee: slapper... Wel constant door. Maar op een meer doordachte wijze en een meer, eh... menselijke wijze."

Ik zou u nog veel meer willen laten horen, over nog weer andere aspecten, die de groep naar voren brengt. Maar er is geen tijd meer voor. Alleen nog een paar uitspraken over hoe men het deelnemen aan de groeps-gesprekken op zich zelf ervaart en waardeert. Mag ik u laten horen wat dezelfde man van zoëven daarover zegt:

"Daarom vind ik dus deze avonden op een bepaald moment, die zeggen mij zoveel, doen die mij ergens goed, dat ik op een gegeven moment, eh... rustig met iemand kan praten... men luistert op een gegeven moment... men kan me aanvallen als men het niet met me eens is, maar dat vind ik niet erg. Maar je hebt zo de sfeer, dat je mekaar dus, eh... ergens aanvoelt, dat je met mekaar kunt spreken, dat je een vertrouwen in mekaar hebt, ondanks het feit, dat je het dus op bepaalde punten helemaal niet met mekaar eens hoeft te zijn, maar dat je toch bij je zelf denkt: Nou ja, eh... hij is in dat opzicht heel anders als ik, maar toch... toch, dat heeft hij toch ergens: d'r zit ook nog wel iets goeds in hem, hè? D'r zit toch echt (een ander: De wil om elkaar te begrijpen) ...en, eh... ik zoek die echtheid... Juist als jij daar zegt: die wil om elkaar te begrijpen (diverse stemmen van instemming) ...en dat doet me ergens... dat doet me ergens goed, dat vind ik plezierig. (Instemming uit de groep. O.a.: Dat is bij mij de hoofdzaak) ... Dat vind ik heel erg prettig."

U hoort het aan de instemming van de anderen. Zij voelen het net zo aan. Een andere man zegt het weer op zijn wijze:

"...en... nou hier voel ik meer bevrediging nu in... Vooral deze discussie avonds, eh... avonden, eh... voel je echt, dan ben je in een kring, waar je prettig je uit kan spreken, hè, en, eh... goed je hoeft het niet met elkaar eens te zijn, maar je spreekt toch niet tegen mensen die er op loeren, dat... dat je iets verkeerd zegt om, vooruit, d'r bovenop te slaan, hè... En eh... nou, dat vind ik hier, eh... werkelijk, dat vind ik prettig."

Laat u 't mij één man nog voor allen zeggen, hoe men dit soort gespreksavonden waardeert:

"...ik wil... ik wil ergens... moeten we hier naar toe groeien (stemmen uit de groep) Nou, en daar zijn... daar vind ik deze avonden, die vind ik... ergens... ergens fantastisch mooi... Ik ga hier altijd — dat weet zij ook wel — ik ga hier altijd met hardstikke veel plezier naar toe. Ik zou hier nooit een avond willen missen, of d'r moet al wel heel erg iets bijzonders zijn. (Instemming van de groep). Je leert ervan."

Hij zou nooit een avond willen missen. U hoort het aan de stemming van de groep: Hij spreekt niet alleen voor zich zelf.

Het zal u duidelijk zijn: Als buitenkerkelijken, heel gewone mensen, écht samen praten, dat is: niet over koetjes en kalfjes, maar over de wezenlijke dingen van het leven, dan voldoet dit aan een diepe menselijke behoefte en — wat misschien nog meer zegt — dan draagt dit bij tot de ontplooiing van het menselijke in de mens. En daar gaat het in het humanisme toch om.

Laat ik 't dezelfde man van zoëven nog maar eens laten zeggen:

"Maar ik heb toch in mij zelf het idee... ik probeer ergens een beetje mens te worden. En daar zijn deze gesprekken, die wij hier zo hebben, die zijn mij daar ergens een..., 'n beetje theateraal uitgedrukt: maar die zijn mij ergens een steun daarin."

Wie van u daar deel aan zou willen hebben, er zijn bijdrage, weer voor anderen, in zou willen leveren, hij (of zij) schrijve aan het Humanistisch Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht. Misschien kunnen we u in een bestaande gespreksgroep opnemen of, — met uw medewerking — een nieuwe groep vormen.

Voorlopig dank ik u voor uw aandacht.

C. H. SCHONK

lezingen voor de radio

zo. 6 sept. VARA 9.45 uur: Matthew I. Spetter: „Neger in Amerika”.

zo. 13 sept. VARA 9.45 uur: Mevr. G. W. G. Rudelsheim-Hamer: „Wij zitten er maar mee”.

zo. 20 sept. VARA 9.45 uur: H. Bongers: „Het proza van de Burger-edelman”.

In een serie karakterschetsen van allerlei aard — meer een typologie eigenlijk — heeft deze verfijnde moralist ook een portret geleverd van zijn eigen soort: Clazomène of de deugd bij tegenslag. Dit type beleeft alle mogelijke ellende, van kindsbeen af ziekte, en afzijdigheid daardoor van alle plezieren van de jeugd. Armoede en miskenning, belediging en verkeerde plaatsing, misslagen en teleurstellingen. En als het lot niet meer tegenzit en de kansen gekeerd lijken, verwerft hij de zekerheid van een vroege dood. „En toch moet men niet menen, dat Clazomène zijn lot zou willen ruilen tegen de voorspoed van zwakke zielen. Het geluk kan spotten met de wijsheid van flinke lieden, hij kan hun de moed niet ontnemen.”

Vauvenargues ademde in de sfeer van het rationalisme; in zijn latere jaren begon de Encyclopaëdie te verschijnen. Zijn persoonlijkheid — en de betekenis daarvan — moeten wel gezien worden in de traditie van Pascal tot Larocheffoucauld en in verband met de sfeer van zijn dagen. En dan blijkt hij een uitzonderlijk boeiende man te zijn. Luc de Clapiers, markies van Vauvenargues, werd geboren in de Provence, in Aix, in 1715, als zoon van de burgemeester. Door zijn uiterst broze gestel kon hij geen scholen of colleges volgen — waardoor zijn kennis geheel door eigen studie werd verworven. Plutarchus' „Leven van grote mannen” — zijn geliefkoosde lektuur — moest hij in vertaling lezen. Later vertelde hij, dat in zijn jongensjaren de figuren van Alcibiades en Agesilaus, Caesar en Cato zijn leven vervulden.

Om als kind van arme adel een bestaan te verwerven, kon hij de geestelijke stand of de militaire dienst kiezen. Hij ging als achttienjarige, in de rang van 2e luitenant met het „Régiment du Roi” naar Lombardije. Hij was bij de slagen van Parma en Guastella. Maar — na de tocht naar Bohemen, in de Oostenrijkse Successieoorlog — in 1741 moet hij met een volkomen geteisterde gezondheid de dienst vaarwel zeggen. Voltaire bemiddelde nog om zijn ontslag te bewerkstelligen. Hij wil in de diplomatie, maar ook dat mislukt. Zijn familie neemt hem op, maar nauwelijks heeft hij rust en enig vooruitzicht of hij wordt ernstig aangetast door de pokken, waaruit hij vrijwel blind en geschonden te voorschijn komt. Zijn einde is niet ver meer. Zijn longen gaven het op. De laatste jaren heeft hij in Parijs, in de Rue du Paon gewoond, schrijvend, lezend, een enkele korte wandeling, veel bezocht door goede vrienden. In 1747 stierf hij op 31-jarige leeftijd. Slechts één deeltje werk liet hij na: „Introduction à la connaissance de l'esprit humain, suivi de réflexions et des maximes”.

Voor velen die de glorieuze Franse achttiende eeuw bestudeerd hebben, vormt de figuur van Vauvenargues een diepe, bijna persoonlijke, doorgaans geheel aparte sympathie. Hij is de vaste beminlijkheid en menselijkheid zelf. Door zijn enkele deeltje schrijverij straalt dóór, wat hij zelf heeft genoemd: la familiarité — een begrip, dat

we misschien het best kunnen vertalen met warme medemenselijkheid. Zijn beste vriend, die ook aan zijn sterfbed zat, zegt van hem: „Hij nam onze ziel in zijn handen...” „Van hem hebben we geleerd te leven en te sterven”.

Het eerste dat van hem gezegd moet worden is, dat hij een psycholoog-van-nature was. Eén van zijn fijnste maximes was: „Raadgeven is: iemand een grond tot handelen tonen, die hem zelf niet bewust was”. Zijn gehele aandacht was gericht op het menselijk gedrag; hij woog en wikte, hij tastte en proefde om beweegredenen en diepste grond van 's mensen doen en laten te begrijpen. Daarmee staat zijn — naar volume geringe — werk in de lange, indrukwekkende rij van grote Franse moralisten. Van Montaigne tot Valéry.

Maar zijn unieke betekenis daarin springt in het oog bij een vergelijking met zijn tijdgenoten. Men heeft gezegd: hij vormde een geweldige reactie op het rationalisme, en: bij hem keerde het gevoel en het geloof weer terug. Dit lijkt mij geheel onjuist, om de eenvoudige reden al, dat het in zijn werk in het geheel niet vast ligt wáár hij bij het menselijk oordeel het accent wilde leggen. De eerste indruk bij enige studie van zijn schrifturen is die van onzekerheid. Nu eens zou men menen, dat hij het rationalisme geheel verwerpt: „Grote gedachten ontspringen aan het hart”, en „Het verstand kent niet de belangen van het hart”. Maar elders zegt hij: „De waarheid is de zon van het verstand.”

Er is meer. Hij relativeert voortdurend. „Het verstand bedriegt ons eerder dan de natuur”. Hoger dan het verstand lijkt hij de geest te stellen: „Men kan tegelijk veel verstand en weinig geest bezitten.” En als men meent nu zijn stijgende rangorde te kennen: verstand, geest, natuur, hart — dan werpt een aforisme als het volgende de reconstructie weer omver: „Geest vervangt geen kennis”, en: „De geest doet ons de deugd niet kennen”.

Een oplossing voor de nuances van Vauvenargues hebben zelfs zijn intelligentste biografen niet geleverd. En dat is misschien precies de orde waarin zijn werk behoort te staan. Hij bezat eenvoudig geen sleutel op alle moeilijkheden. Het rationalisme werd door hem niet bestreden. Hij heeft alleen onmisbare bestanddelen van ons oordeelvermogen geaccentueerd: die van het hart, die van de spontaneïteit. Maar zowel in positieve als in negatieve zin — het laatste bijvoorbeeld in een aforisme als dit: „Er bestaat niets dat hoop en vrees de mens niet kunnen doen geloven”. Zijn werk vormt daardoor een verdieping van het rationalisme — niet in het minst, doordat hij de mens in zijn gedrag beschouwde van het gezichtspunt uit der levensstijl. Hij zei: „Vrijheid kan niet samengaan met zwakheid”. De moed vooral heeft hij geprezen, de moed onszelf te aanvaarden: „De verachting voor onze eigen natuur is een dwaling van onze rede”, en „Slechts moed kan het leven richting geven” — en tenslotte: „Men moet niet bevreesd zijn fouten te maken”.

P. SPIGT.